

ЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ СПІЛКУВАННЯ І ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ КОМУНІКАТИВНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВНЗ В ІНТЕГРОВАНИХ ГРУПАХ

С. А. ДРАЖНИЦЯ
Т. В. НЕКЛЮЄНКО

Система підготовки студентів з обмеженими функціональними можливостями у вищих навчальних закладах України повинна забезпечувати високий рівень їхньої професійної підготовки, соціальної активності й освіченості. У кожного студента з особливими потребами є певні особливості та функціональні обмеження, що ускладнюють процеси навчання в інклюзивному середовищі, та його соціалізацію. Для забезпечення рівного доступу таких людей до освіти необхідно впроваджувати в навчально-виховний процес спеціальні методи, педагогічні технології та адаптивні технічні засоби. Саме тому важливим компонентом професійної діяльності викладача вищого навчального закладу є культура спілкування. Іншими словами, результат та якість професійної діяльності викладача напряму залежать від його комунікативних можливостей, які у свою чергу залежать від ряду факторів, серед яких соціокультурні та психологічні особливості викладача, його емоційний стан, стан матеріально-технічного та методичного забезпечення педагогічної діяльності викладача, налаштованість та готовність до спілкування аудиторії тощо. У даному питанні існує низка проблем та перешкод, які не сприяють розвитку комунікативності викладача та комунікатоздатності студентів, особливо якщо серед них навчаються й студенти з обмеженими функціональними можливостями. Наявність даних проблем і визначають актуальність даної теми дослідження.

В наукових дослідженнях учених, присвячених проблемі спілкування (Г. Андреева, Л. Петровська, Є. Руденський та ін.), наголошується, що розвиток особистості неможливий без побудови якісного процесу спілкування, оскільки саме в процесі міжособистісної комунікації відбувається не лише обмін певною інформацією, а й реалізація особистістю своєї суб'єктивності.

За А. Капською, вагомість викладача як партнера у спілкуванні особливо зростає в останні роки. У викладачів спостерігається диференціація прояву комунікативних якостей за ознакою їх достовірності, переконливості, аргументованості, емпатійності.

Проте питанням засобів та методів підвищення особистої комунікативності викладача, який працює в інтегрованих студентських групах, у працях науковців приділено, на наш погляд, недостатньо уваги.

Виходячи із проблематики теми даного дослідження, **метою** даної статті визначено розкриття значення індивідуального стилю спілкування викладача, а також розробка засобів підвищення комунікативності науково-педагогічного складу в інтегрованих групах.

Для досягнення визначеної мети слід виконати так завдання:

1) проаналізувати інформаційні комунікації між викладачами та студентами в інтегрованих студентських групах;

2) оцінити комунікативність науково-педагогічних кадрів і визначити фактори впливу на них;

3) запропонувати засоби підвищення комунікативності викладачів ВНЗ в інтегрованих групах.

Гуманізація системи освіти, що характеризує сучасний етап її розвитку, пред'являє високі вимоги до загальної і професійної підготовки викладачів, до прояву їхньої творчої індивідуальності. Індивідуальний стиль діяльності – одна з важливих характеристик процесу індивідуалізації професійної праці.

Педагогічна діяльність – складна і багатоконпонентна. З усього різноманіття її компонентів виділяють такі: змістовний, методичний та соціально-психологічний. Вони утворюють внутрішню структуру педагогічного процесу. Єдність і взаємозв'язок цих трьох компонентів дозволяють реалізувати повною мірою завдання педагогічної системи. Головним у єдності є соціально-психологічний компонент, тобто педагогічне спілкування, яке забезпечує реалізацію двох інших [1].

На сьогоднішній день продуктивно організований процес педагогічного спілкування покликаний забезпечити в педагогічній діяльності реальний психологічний контакт, який повинен виникнути між педагогом і студентами. Педагогічне спілкування – цілісна система (прийоми та навички) соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, що містить у собі обмін інформацією, виховні дії й

організацію взаємовідносин за допомогою комунікативних засобів. Крім звичайних функцій, специфіка педагогічного спілкування породжує ще одну функцію соціально-психологічного забезпечення виховного процесу – організаторську функцію взаємовідносин педагога з вихованцями та виступає як засіб вирішення навчальних завдань.

До числа найбільш складних задач, що постають перед викладачем, входить організація продуктивного спілкування, яка передбачає наявність високого рівня розвитку комунікативних умінь. Для продуктивної комунікативної діяльності викладач повинен знати, що спілкування пронизує всю систему педагогічного впливу, кожен його мікроелемент. У процесі педагогічного спілкування викладач прямо чи опосередковано здійснює свої соціально-рольові та функціональні обов'язки з керівництва процесом навчання і виховання [2].

Стиль педагогічного спілкування – стабільна система способів та прийомів, які застосовує викладач під час взаємодії. Під час навчального заняття викладачу необхідно оволодіти комунікативною структурою всього педагогічного процесу, бути максимально чуйним до щонайменших змін, постійно співвідносити обрані методи педагогічного впливу з особливостями спілкування на даному етапі. Все це вимагає від викладача вміння одночасно вирішувати дві проблеми:

- 1) конструювати особливості своєї поведінки (свою педагогічну індивідуальність), свої стосунки зі студентами, тобто стиль спілкування;
- 2) конструювати виразні засоби комунікативного впливу.

Другий компонент постійно змінюється під впливом виникаючих педагогічних і відповідно комунікативних завдань, що виникають у виборі системи виразних засобів комунікації важливу роль відіграє сформований тип взаємовідносин педагога зі студентами. Можна виокремити такі характеристики спілкування в процесі педагогічної діяльності: загальна система спілкування педагога і студентів, що склалася (певний стиль спілкування); система спілкування, характерна для конкретного етапу педагогічної діяльності; ситуативна система спілкування, що виникає при вирішенні конкретного педагогічного та комунікативного зазавдання.

Під стилем спілкування розуміють індивідуально-типологічні особливості соціально-психологічної взаємодії педагога і студентів. У стилі спілкування знаходять вираз: особливості комунікативних можливостей викладача; сформований характер взаємовідносин педагога й вихованців; творча індивідуальність педагога; особливості студентського колективу.

У наші дні виділяють багато стилів спілкування, але зупинимося на основних [3]:

1. *Авторитарний стиль*. При такому стилі характерна тенденція на жорстке управління і всеосяжний контроль, який полягає в тому, що викладач значно частіше за своїх колег вдається до наказового тону, робить різкі зауваження.

2. *Стиль потурання*. Головною особливістю такого стилю керівництва по суті справи є самоусунення керівника від навчально-виробничого процесу, зняття з себе відповідальності за те, що відбувається.

3. *Демократичний*. Що стосується цього стилю, то тут, у першу чергу, оцінюються факти, а не особистість. При цьому головною особливістю демократичного стилю виявляється те, що група бере активну участь в обговоренні всього ходу майбутньої роботи та її організації.

4. *Спілкування на основі захопленості спільною творчою діяльністю*. В основі цього стилю – єдність високого професіоналізму педагога та його етичних установок.

5. *Спілкування-дистанція*. Цей стиль спілкування використовують як досвідчені викладачі, так і початківці. Суть його полягає в тому, що у системі взаємовідносин викладача і студентів як обмежувач виступає дистанція.

6. *Спілкування-заякування*. Цей стиль спілкування, до якого також іноді звертаються викладачі-початківці, пов'язаний здебільшого з невмінням організувати продуктивне спілкування на основі захопленості спільною діяльністю.

7. *Загравання*. Знову-таки характерне здебільшого для молодих викладачів і пов'язане з невмінням організувати продуктивне педагогічне спілкування.

Від стилю спілкування залежить психологічна атмосфера, емоційне благополуччя студентів. Певну роль відіграє і незнання технології спілкування, відсутність у педагога потрібних прийомів спілкування. Найбільш плідний процес виховання й навчання забезпечується саме надійно вибудованою системою взаємовідносин, що має характеризуватися:

- взаємодією факторів відомості та співробітництва при організації виховного процесу;
- наявністю у студентів відчуття психологічної спільності з педагогами;
- орієнтуванням на дорослу людину з високою самосвідомістю, самооцінкою;
- відсутністю авторитарних форм виховного впливу;
- використанням в якості фактора управління вихованням і навчанням зацікавленості студентів;
- єдністю ділового та особистісного спілкування;

- включенням студентів у доцільно організовану систему педагогічного спілкування, в т.ч. через різноманітні форми діяльності: семінари, конференції, диспути і т.ін.

На основі проведеного дослідження можна запропонувати так рекомендації викладачам для розвитку їхніх комунікативних здібностей:

1. Потрібно усвідомлювати, що ВНЗ – частина суспільства, а ставлення педагога до студентів – вираз суспільних вимог.

2. Викладач не повинен відкрито демонструвати педагогічну позицію. Для студентів слова і вчинки педагога повинні сприйматися як прояв його власних переконань, а не тільки як виконання обов'язку. Щирість педагога – запорука міцних контактів із вихованцями.

3. Адекватна оцінка власної особистості. Пізнання себе, управління собою має стати постійною турботою кожного викладача. Особливої уваги потребує вміння керувати своїм емоційним станом: виховному процесу шкодить дратівливий тон, переважання негативних емоцій, крик.

4. Педагогічно доцільні відносини будуються на взаємоповазі студента і викладача. Треба поважати індивідуальність кожного студента, створювати умови для його самоствердження в очах однокурсників, підтримувати розвиток позитивних рис особистості.

5. Педагогу необхідно подбати про сприятливу самопрезентацію: показати студентам силу своєї особистості, захоплення, вмільсть, широту ерудиції, але не набридливо.

6. Розвиток спостережливості, педагогічної уяви, вміння розуміти емоційний стан, правильно тлумачити поведінку. Творчий підхід до аналізу ситуації і прийняття рішень ґрунтується на вмінні педагога приймати роль іншого – студента, батьків, колеги, – ставати на їхню точку зору.

7. Збільшення мовленнєвої діяльності студентів за рахунок зменшення мовленнєвої діяльності викладача – важливий показник майстерності спілкування викладача.

8. Навіть за незначних успіхів студентів бути щедрим на похвалу. Хвалити треба в присутності інших, а засуджувати краще наодинці. Викладацька мова повинна бути при цьому виразною. І якщо навіть у вас не поставлений голос, вас можуть виручити жести, міміка, погляд.

9. Зробити батьків своїх студентів союзниками педагогічних намірів.

10. Зміст розмов має бути цікавим обом сторонам. Якщо педагог буде дотримуватися цих порад, то уникне багатьох проблем і труднощів у спілкуванні.

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, ми дійшли висновку, що свідоме формування свого стилю можливо за певного рівня розвитку здатності до самоаналізу професійної діяльності. Педагоги в цьому випадку в ході професійної взаємодії зі студентами цілеспрямовано шукають, відбирають і накопичують засоби та способи спілкування, які забезпечують оптимальну результативність у взаємодії зі студентами і відповідають їх індивідуальності. Поступово відбувається стабілізація складу засобів і способів здійснення комунікативної діяльності, складається певна стійка цілісна структура, а саме – індивідуальний стиль педагогічного спілкування.

Проте, із зміною факторів та завдань спілкування викладачів зі студентами, особливо в інтегрованих групах ВНЗ, змінюватимуться і підходи до організації та методики навчально-виховного процесу, вимоги до інструментів та засобів інформаційних комунікацій, тощо. Саме такі зміни і обґрунтовують актуальність та перспективність проведення подібних досліджень у майбутньому.

Список використаної літератури:

1. Дзундза А. І. Деякі аспекти навчально-виховної діяльності з обдарованими дітьми / А. І. Дзундза // Дидактика математики : Проблеми і дослідження : Міжнародний збірник наукових робіт. – Донецьк : Б. в., 2005. – Вип. 24 : Труды міжнародної науково-методичної конференції „Евристичне навчання математики”. – С. 141 – 145.

2. Єгоров Г. Європейська стратегія громадянської освіти і виховання учнів / Г. Єгоров // Історія в шк. України. – 1997. – № 3. – С. 50 – 55.

3. Іванчук В. Теоретико-методологічні основи формування громадянської культури учнівської та студентської молоді / В. Іванчук // Джерела. – 1998. – № 3/4. – С. 64 – 69.